

A János vitéz rajzfilmen

Ezen a százötvenedik évfordulón minden művész, aki Petőfihez nyúlt, egy modern Petőfi megfogalmazásának feladatával találta szemben magát.

Nem mintha Petőfinek szüksége volna modernítésre. Költészete mindaddig időszerű marad, míg a benne kimondott vágyak ki nem elégíttetnek. Nem Petőfit kell leporolni, fiatalítani, korszerűsíteni; inkább arról van szó: a mi XX. századi kifejező eszközeink elég fiatalok-e, alkalmasak-e arra, hogy korszerűen elmondják a Petőfi életművében rejlő modernséget?

A modern Petőfivel — és a modern Petőfiért — való birkózás főként a gondolkodó, töprengő, filozófáló költő erejét próbálgatta s ámult el rajta tüstént. A „Világosságot!” lett a sztár: ez a vers, mely a Hét évszázad antológia négy kiadásának (1951, 1954, 1966, 1972) egyikébe sem került be, most szavalók egész sorának ajkáról hangzott el, tudományos fejtegetések tárgyává lett, elfoglalta helyét az életmű középpontjában. Úgy is

mondhatnók: a XX. század végre felnőtt hozzá.

Megszólalhat a vád vagy intés: közben a népies Petőfiről kevés szó esett. Ezen az egyoldalúságon én nem csodálkozom: annyi évtized hamis tézisére, mely szüntelen árvalányhajat lobogtatott s fölpántlikázta Petőfit, csak kemény antitézissel lehet válaszolni. A baj ott kezdődne, ha Petőfit megfelelően, ketté hasítanók: egy modern gondolati költőre s egy népies poétára, aki nem modern. Aki nem a miénk, hanem a zavaros-gőzös múlté, legjobb esetben a vállon veregetett, naív XIX. századé. Ilyen veszély van: a *Petőfi '73* című film alkotói a népdalok és a János vitéz költőjét a pitykés-sújtásos eszmék tartományába utasították (vagy legalább ezt a látszatot keltezték félreérthető fogalmazásukkal) — magam tettem szóvá, épp a Filmvilágban...

Ilyen veszélyek és megfontolnivalók közt keletkezett Jankovich Marcellék rajzfilmje.

Megpróbáltak egy modern János vitézt csinálni. A XX. század számára.

A szövegmagyarázók ehhez vajmi kevés segítséget adtak. A Magyar Nemzet kritikusa füzérbe szedte a legilletékesebbek véleményét Petőfi tündér-költeményéről: „a magyar irodalom egyik legszebb költői elbeszélése”, „János vitéz az üdvözült parasztság”, „ez a mű jelzi Petőfi népiességének legmagasabb pontját”, „ebben a műben csodálatosan együtt van a magyar föld valósága és a magyar lélek álma” — efféléket. Az ilyen eligazításokkal, melyek Petőfi művének épp a stílusáról semmit sem mondanak, a rajzfilm alkotói ugyan nem sokra mentek. Feladatuk, erőpróbájuk lényege ugyanis az volt, hogy *stílust* — XX. századit — találjanak a János vitéz vizuális megköltéséhez.

Petőfi művének stílusa népies, ez evidencia és közhely; de mi ennek a stílusnak a mai megfelelője, mely alkalmas a János vitéz mondánivalójának mai újramondására?

Az idézés — a népművészet, a tulipános ládák, pásztorfaragások, hímezések stílusának idézése — semmi esetre sem: az másolás volna, mely XX. századi művet nem ered-

ményezhet. Ezt a veszélyt a film alkotói el is kerülték.

A modern transzponálás módját keresve — a kritikus úgy látja (tudatában annak, hogy maga is csak ötletszerűen keresgél) — többféle lehetőség közt választhattak. Megcsinálhatták volna a filmet:

a gyermekrajzok modorában, melyekből épp most mutat egy kiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeum — ákom-bákom figurákkal, pont-pont-vesszőcske arcok, távlat nélkül düllöngő hegyek és huszárok, tulipiros rózsák és hupikék tengerek naív bájú mozgó képeskönyveként;

vagy azzal a paraszt költészettel, melyet oly sikeresen valósított meg, az évforduló öröme, a tiszaföldvári színjátszók csoportja A helység kalapácsa komédiaváltozatában — a vásári vaskos realizmus kiapadhatatlan korszerűségét érvényesítve;

vagy az eltökélt modernség merev formanyelvén — mintha egy Joan Miró, egy Bálint Endre játszadozna a népmesei világnak a mézeskalács-alakzatoktól a kriksz-krak-szig tágítható lehetőségeivel;

és meg lehetett volna csinálni bizonyára még másféle stílusokban is.

Kaptunk ehelyett egy *stílustalan* János vitézt. Stílustalant, mert stílusgyeveget. Eklekticizmust.

Eklektikus a film vizuális világa. Népi reminiscenciák vegyülnek benne a szecesszió lágy vonalritmusával, falvédő-figurák szív alakú ajkai a mostoha expresszionistán torz ábrázatával, ál-modern elrajzolt kezek aprólékosan kidolgozott részletekkel, Jancsi subájának szüntelen izgatott lebegtetése lassan mocsanó, kezdetleges technikájú gesztusokkal.

Eklektikus a szöveg. Petőfi verssorai hamisítatlanul hangzanak el, de néha átadják a szót Romhányi József rigmusainak; közömbös, hogy ezek jök-e vagy rosszak, az eredmény mindenképpen stílustörés.

Eklektikus a zene. Gyulai Gaál Jánostól Kodály-epigon muzsikára teltet, s már maga ez ellentétbe kerül a vizuális nyelvezet kevésbé népies jellegével, ráadásul beat-zenét is kevertek az egyvelegbe, divatból, funkciótlanul.

Eklektikus — és ez a fő baj — a film dramaturgiája. A mese epikus

menetét követi, nem kívánja azt drámává formálni, és csak néha ad Petőfi szövegéhez egy kis dramaturgiai többletet, például a kis huszár egyénítésével — mindez rendben is van, helyeslem; kifogásolom viszont, hogy a film gyakran nem film, hanem balett: a szereplők a tömegjelenetekben (a haramiák busó-tánca, a csata, a francia udvari-ünnepség stb.) artistikus alakzatokba rendezve, operai figurákként mozognak, s a stíluseltérés miatt e jelenetek (a film harmada-fele!) betétként hatnak, e betétek ránőnek a mese elvékonyodó szövetére, eltakarják azt és különben is: ha rossznak tartjuk (filmszerűtlennek) a lefényképezett színházat, miért volna jó a megrajzolt és kiszínezett balett?

Szigorúan mondtam el véleményemet. A film mentségére (a kritikus mentségére?) dicsérhetnék néhány — nem is kevés — jól sikerült ötletet, részletszépséget, de mi haszna, ha egyszer a *János vitéz* filmstílusát az alkotóknak nem sikerült megtalálniuk. Holott Petőfi műveiben, mindenkor, ez a legfőbb tanulság és elsajátítanivaló: a töretlen stílus.

LUKÁCSY SÁNDOR